

die problemen worden benoemd en er worden aanzetten tot een oplossing ervan gegeven. Bovendien maken zij nog eens heel duidelijk hoe het niet moet (en hoe gemakkelijk is het toch niet om het steeds toch weer verkeerd aan te pakken).

Ans Brekelmans, Bart van der Leeuw, Marij Smit,

Eric de Vries *Taalonderwijs en vorming* Socialistisch Onderwijs Front, Nijmegen 1979, 160 pag., prijs f 12,50

- 1 De Open School is een door de overheid opgezet proefproject voor volwassenenonderwijs, begeleid door radio- en televisieprogramma's en bedoeld voor volwassenen met een geringe vooropleiding.

Sjaak Kroon

MOEDERTAALONDERWIJS EN TAALWETENSCHAP

Het vijfde wereldcongres van de Association Internationale de Linguistique Appliquée (AILA) te Montreal, augustus 1978

Moer 1979: 6 deed verslag van een congres over moedertaaldidactiek in Lüneburg (BRD). Dat verslag meldt het voor de eerste keer optreden van een moedertaalsectie op het wereldcongres van de AILA (in het Nederlands: de Vereniging voor Toegepaste Taalwetenschap). Ondertussen is een bundeling van de congreslezingen beschikbaar (AILA-Bulletin 21) en wat volgt is een korte bespreking.

De lezingen kunnen geplaatst worden onder de noemer 'moedertaalonderwijs (mto) en taalwetenschap'. Maar VON-leden, volgens Ten Brinke (ook in *Moer* 1979: 6) over het algemeen niet geïnteresseerd in pure taalwetenschap, kunnen gerust zijn: socio- en psycholinguïstische accenten overheersen in deze toegepast-taalkundige benadering van het mto. Het Bulletin bevat zes lezingen: drie over het mto in Frankrijk, West-Duitsland en Hongarije, één over de relatie tussen taalwetenschap en mto in het algemeen, één over sociolinguïstiek en mto en één over psycholinguïstiek en mto.

In *Linguistics and the teaching of a mother tongue* stelt Harold Rosen, uitgaande van de heersende methodenstrijd binnen de taalwetenschap en de onenigheid over doelstellingen en methoden in het mto, de fundamentele vraag, wat de taalwetenschap het mto eigenlijk te bieden heeft. De pretenties van de linguïstiek en de verwachtingen van het mto lopen nogal eens uiteen en wederzijdse teleurstellingen zijn vaak het gevolg. De houding van taalwetenschappers varieert van het direct toegepast willen zien van hun inzichten in de klas tot het afwijzen van elke bemoeienis met onderwijszaken. Iets dergelijks geldt voor de houding van leerkrachten: ze lijkt

te variëren van openlijke vijandigheid tot slaafse aanvaarding van alles wat naar wetenschap ruikt. De tot nu toe belangrijkste bijdrage van de taalwetenschap aan het mto ligt volgens Rosen in het bieden van een wetenschappelijke basis voor allerlei inzichten die bij veel leerkrachten intuïtief al langer leefden. De taalwetenschap heeft zo een bijdrage geleverd tot een positieve attitude(-verandering) ten aanzien van zaken als taalvariatie, goed en slecht taalgebruik, aandacht voor gesproken taal etc. Gebieden waarop voor de linguïstiek nog een belangrijke onderzoekstaak ligt ten behoeve van het mto zijn: het onderzoek van gesproken taal ten behoeve van de gespreksanalyse, van geschreven taal ten behoeve van het opstelonderwijs, van de relatie taalbeschouwing — taalbeheersing, van de taalontwikkeling vanaf 5/6 jaar en van betekenisaspecten van taalgebruik. Belangrijk voor dit onderzoek is, dat het in nauw contact met de lessituatie wordt uitgevoerd. Een voorwaarde is dan wel samenwerking tussen leerkrachten en linguïsten. En wel zo, dat leerlingen en leerkrachten niet door onderzoekers gebruikt worden ter meerdere eer en glorie van de wetenschap maar zo, dat het onderwijs zelf er beter van wordt.

In *On the relevance of recent developments in sociolinguistics to the study of language learning and early education* werkt Roger W. Shuy de door Rosen benadrukte verantwoordelijkheid van de taalwetenschap ten aanzien van het mto meer specifiek uit voor de sociolinguïstiek. Doelstellingen van leerkrachten moeten het uitgangspunt zijn van sociolinguïstisch onderzoek op school. Met name door te zorgen voor een creatieve en onmiddellijke opbrengst voor de school kan dit

onderzoek zijn bestaan rechtvaardigen en kan de anti-onderzoekshouding van veel scholen, waarvan volgens Shuy de sociolinguïstiek vaak zelf de oorzaak is, doorbroken worden. Een dergelijke aanpak opent de weg naar onderzoek dat zich zal moeten concentreren op functie en betekenis van taal in communicatie, zaken die voor het taalleren van kinderen van veel groter belang zijn dan tot nu toe — ook door sociolinguïsten — bij voorkeur onderzochte fonologische en grammaticale aspecten van taalgebruik.

De doelstellingen van het mto worden steeds meer geformuleerd in termen van communicatieve vaardigheden, constateert Michel Pagé in *L'apprentissage d'habiletés et langue maternelle* (een meer theoretisch betoog vanuit psycholinguïstisch, leertheoretische optiek). Met als uitgangspunt de stelling dat niet wát je weet, maar vooral hóe je het weet bepalend is voor de vaardigheden die je verwerft, pleit Pagé voor de praktische ervaring als primaire leermethode in het mto. Het onderwijzen van verbale en technische kennis mag niet ontbreken, maar moet ondergeschikt zijn aan en in functie staan van de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden die verworven worden door middel van betekenisvolle oefening in verbale interactiesituaties.

Een algemene conclusie uit de besproken artikelen kan zijn, dat er sprake is van een, wat resultaten betreft, nog bescheiden maar groeiende bemoeienis van de taalwetenschap met het mto, waarbij de taalwetenschap zich er duidelijker dan in het verleden van bewust lijkt te zijn, dat haar onderzoek het mto ook werkelijk ten goede dient te komen. Een belangrijk moment in deze ontwikkeling lijkt de toenemende nadruk (in onderzoek én onderwijs) op communicatieve aspecten van taal en taalgebruik. Dat deze nadruk op 'communicatie' in de praktijk veelal optreedt als reactie op inhoud en doelstellingen van zogenaamd 'traditioneel' mto, blijkt uit de drie overige artikelen uit het AILA-Bulletin.

De door Rosemarie Rigol (*Mother tongue education in the Federal Republic of Germany. Tendencies and concepts*) behandelde ontwikkelingen in het Westduitse mto lijken na Moer 1979: 6 voldoende bekend: centraal in haar betoog staan de oorzaken (de school en met name het mto als instrumenten van sociale selectie), de inhoud (communicatieve aspecten centraal) en de uiteindelijke bijstelling (hernieuwde nadruk op kennis van het taalsysteem maar, geïntegreerd in de cen-

traal blijvende communicatieve oriëntatie) van de hervormingen in het Westduitse mto. Als gevolg van deze ontwikkeling is het mto na een aanvankelijk stiefmoederlijke behandeling ondertussen in ieder geval een wetenschappelijk erkende discipline geworden met mogelijkheden voor onderzoek en theorievorming; Moer 1979: 6 levert het bewijs.

Voor een stilstand in het denken over mto en moedertaal didactiek hoeven we volgens Rigol niet bang te zijn. De aanwezigheid van gastarbeiderskinderen dwingt op korte termijn tot een veelbelovende hernieuwde bezinning op methoden en doelstellingen van het mto.

In *L'enseignement de la langue maternelle dans les écoles françaises, aujourd'hui* bespreekt Frank Marchand de hervorming van het Franse mto middels het 'Plan de Rénovation' van 1970. Als oorzaken van de vernieuwing noemt hij het algemene sociologische inzicht, dat het traditionele Franse mto bestaande sociale en economische onrechtvaardigheden in stand hield en zelfs verergerde, het psycholinguïstische inzicht, dat leerlinginitiatief een basisvoorwaarde vormt om te leren en linguïstische inzichten die een nieuw taalbegrip en een nieuwe taalnorm introduceerden. Doordat het plan van 1970 de communicatie tot spil van het onderwijs wilde maken, kreeg het mto een te zeer op direct nut gerichte, utilitaristische kleur: alles wat niet direct de communicatie diende werd overboord gegooid. Het resultaat was primair een grote verwarring die gepaard ging met veel uiterlijke vernieuwingen. Inmiddels is een en ander zo bijgesteld, dat binnen het communicatieve concept plaats is ingeruimd voor grammatica als een methode om de taal te analyseren en te begrijpen als een specifiek menselijke eigenschap.

De vernieuwing van het mto in Hongarije tenslotte, wordt behandeld door György Szépe in *The issue of mother tongue education and attempts to rejuvenate mother tongue education in Hungary*; deze vernieuwing is onderdeel van een in 1970 begonnen totale onderwijshervorming en nog in volle gang. In het Hongaarse model moet het mto, opgevat als onderwijs in taal en communicatie, een centrale plaats gaan innemen. Een samenhangend en uitgewerkt concept hiervoor ontbreekt echter nog. Met het oog hierop lopen er in Hongarije ruim dertig grotere en kleinere onderzoeksprojecten. Centraal in deze projecten staat, naast fundamenteel onderzoek, veelal de uitein-

delijke ontwikkeling van onderwijsleermiddelen waarin, zoals blijkt uit een overzicht, vooral op de middelbare school voor pure taalwetenschap (in transformationeel-generatieve zin) een ruime plaats is ingeruimd. De buitenwacht had hierop nogal wat kritiek, maar de leerlingen waren positief; bijscholingsprogramma's voor niet-linguïstisch-geschoolde leerkrachten zijn inmiddels in volle gang. Immers, aldus Szépe: 'One thing is certain: the dark age will be definitively over when good contemporary linguistics is not kept out of the school ...'

Wat de drie besproken praktijkverslagen gemeen hebben en waarin ze bovendien afwijken van de drie eerder besproken meer theoretische artikelen, is, dat ze een terugkerende aandacht voor kennis van het taalsysteem binnen de vernieuwing van het mto signaleren. Dit in contrast met een aanvankelijke concentratie op meer communicatieve aspecten.

Als aanzet ter verklaring van dit verschijnsel kan er op gewezen worden, dat beide stromen gevoed lijken door maatschappelijke ontwikkelingen. De nadruk op mondelinge taalvaardigheid en communicatie kan in deze visie gezien worden in het kader van de noodzaak van een toenemende en verbaal actieve deelname van mondige burgers in gedemocratiseerde samenlevingsprocessen. De meer op het taalsysteem georiënteerde (o.a. tot

geformaliseerd grammatica-onderwijs leidende) stroom lijkt in verband te staan met eisen van een grotere vertrouwdheid met formele procedures bij de overdracht en verwerking van informatie, die gesteld worden door verdergaande automatisering van het produktieproces.

Het geven van een bewijs dat de hierboven aangeduide relaties ook werkelijk bestaan, is in dit kader niet mogelijk. Of een van beide tendenties op den duur de overhand zal krijgen dan wel dat er van een blijvende integratie sprake zal zijn, is moeilijk te voorspellen; veel zal afhangen van daadwerkelijk op de onderwijspraktijk gerichte inspanningen in dezen van de taalwetenschappelijke disciplines waar beide stromen verband mee houden, respectievelijk de theoretische taalwetenschap (grammatica) en de meer op sociale en communicatieve aspecten van taal en taalgebruik gerichte socio- en pragmalinguïstiek. Met name de sociolinguïstiek heeft in het verleden op theoretisch niveau grote verwachtingen ten aanzien van het mto; het wordt tijd dat deze verwachtingen ook op praktisch niveau worden waargemaakt.

György Szépe & Antonio Zampolli (ed.) *Studies on mother tongue education* AILA-Bulletin 21, Pisa 1978, 119 pag.

kort & krachtig

leesvoer

De VON in Onderwijs en Opvoeding

De februari-aflevering van het tijdschrift *Onderwijs en Opvoeding* is een themanummer, helemaal gewijd aan moedertaalonderwijs. De redactie van het blad zocht contact met de VON en liet een aantal VON-leden artikelen schrijven rond het gegeven 'De hele dag door taalonderwijs'. Het resultaat is een uitgave die een beeld geeft van waar men zich binnen de VON mee bezighoudt.

Kees Sluis geeft antwoorden op de vraag: hoe kom je als onderwijsgevende achter je eigen taalgedrag?

Gerard Cliteur praat met Leida v.d. Weyden, Yvonne de Graaf en Mary van Hulst over kleuters en kleutertaal.